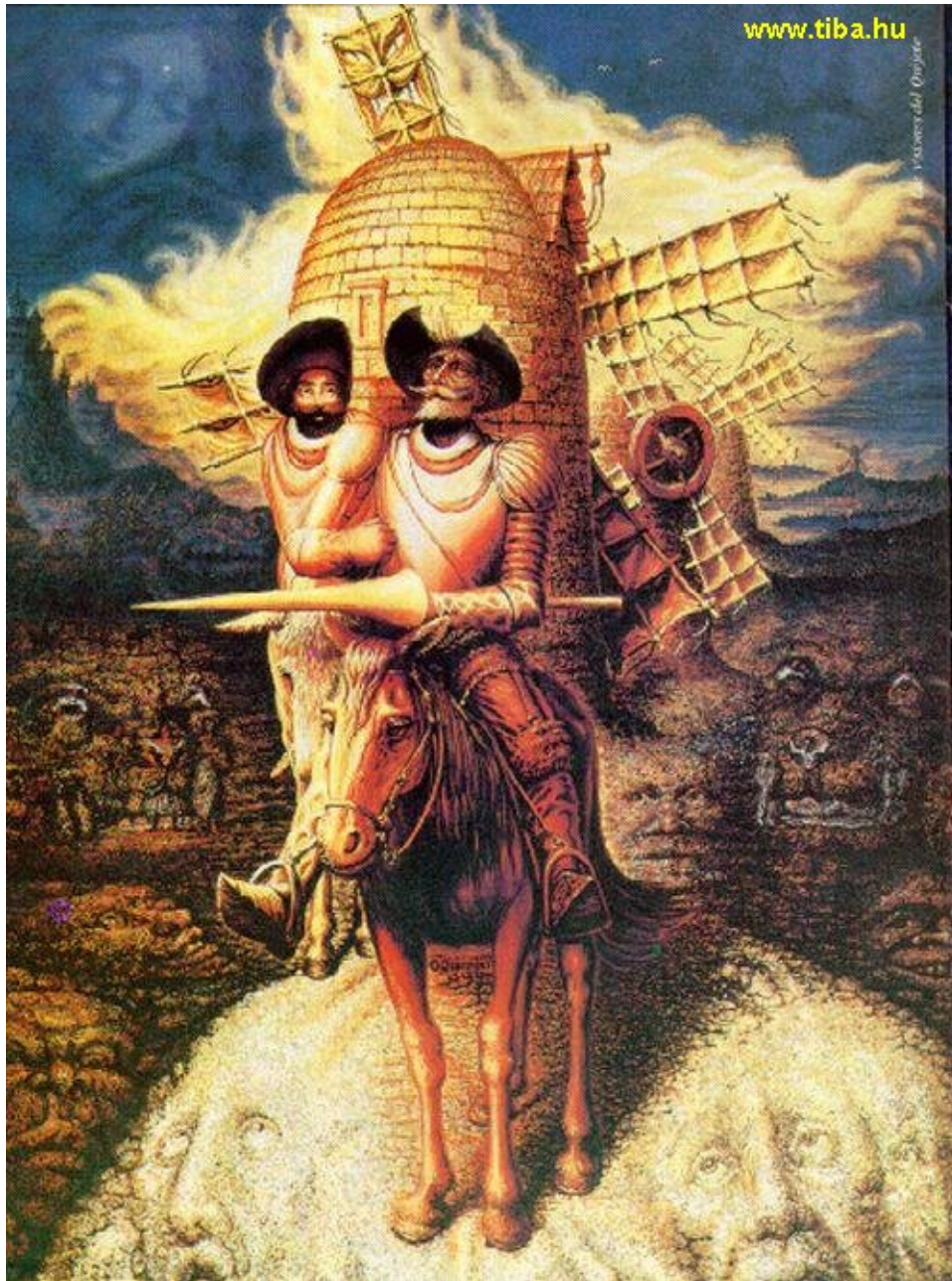

KROÓ KATALIN - BÉNYEI TAMÁS
UTÓPIÁK ÉS ELLENUTÓPIÁK

Kiadó: L'HARMATTAN KIADÓ
Kiadás ideje: 2010
341 oldal
ISBN: 9789632362588

Ismertető:

Az eltérő nézőpontok érvényesítése és megértése a termékeny irodalomtudományi tapasztalatcsere éltető eleme. Az elméleti állásfoglalások, elemzési módszerek és szöveginterpretációk hiteles értékelését nagymértékben elősegíti a folyamatos szakmai párbeszéd. A Párbeszéd-kötetek célja, hogy számaiban egy-egy kiválasztott irodalomtörténeti korszakot, alkotót, művet, teoretikus kérdést tárgyaló tanulmányokat egymás mellé helyezve különböző megközelítési módokat mutasson be.

Sorozatunk e negyedik darabjának írásai az előző kötetben tárgyalt Aranykor-Árkádia gondolköröt kiterjedtebben, az utópiák és ellenutópiák általánosabb kérdéseire illesztve vezetnek tovább. Az irodalomban megjelenő (negatív) utópiát nem kizárólag műfaji formációként értelmezik, amikor a "klasszikus" megjelenítésektől a posztmodern példákig eltérő nemzeti irodalmakhoz tartozó híres műveket követnek nyomon. Az elemzések egyben arra is rákérdeznek, hogyan testesül meg az (ellen)utópia gondolata a mindenkori emberi eszményre törekvés örök dilemmáiban, és mi módon válhat az irodalmi kultúra, legkülönbézetesebb alkotásain keresztül, a múlhatatlan emberi álmok megfogalmazásának letéteményesévé. A kötet szerzői többek között Thomas More, Cervantes, Goethe, Dosztojevszkij és Huxley műveinek vizsgálata révén keresnek választ bölcséleti, műfaji és szövegpoétikai kérdéseikre.

KISANTAL TAMÁS

A párbeszéd utópiája

LIV. évfolyam 41. szám, 2010. október 15.

Élet és Irodalom

Kroó Katalin, Bényei Tamás szerk.: Utópiák és ellenutópiák

L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010. 341 oldal, 3100Ft

Egyszer egy irodalmár kollégám mondta, hogy ő személy szerint furcsa viszonyban van az utópiákkal: a problémakört igen érdekesnek tartja, de magukat a műveket, az utópiákat és a disztópiákat jórészt ki nem állhatja, többségükben nem túl izgalmas szövegek. Méghozzá azért nem, mert a legtöbbből „kilóg a lóláb”, nem annyira a szöveg megformáltsága válik fontossá, hanem az az eszmeiség, ami mellett (vagy ellen) az adott mű felszólal. A kijelentéssel persze lehet vitatkozni, már azon az alapon is, hogy szorosan véve majd négy évszázada születnek utópiák, s a problematika újra és újra előkerül - vagyis valami miatt mégiscsak izgalmas műfajról van szó.

A Kroó Katalin és Bényei Tamás szerkesztette, a Párbeszéd-könyvek sorozatában napvilágot látott kötet is e műfajt vizsgálja elsősorban irodalomtörténeti vetületekre koncentrálnak Morustól Viktor Pelevinig. Mint Kroó a könyv előszavában írja, a tanulmánygyűjtemény az előző Párbeszéd-könyvből nőtt ki, mely az Aranykor-mítoszát és irodalmi megjelenéseit tárgyalta. Eszerint a mostani munka az utópia tág felfogásából indul ki, s a jelenséget az Aranykor-toposz variánsaként, meghosszabbításaként értelmezi. Pontosabban a sorozat címéhez híven nem az utópiáról, hanem az utópiákról akar beszélni: vagyis az utópia és az utópizmus különféle formáiról, variációiról, irodalmi megjelenéseiről. Ebből adódóan a kötet meglehetősen heterogén anyagon mutatja be az utópia és az ellenutópia jelenségeit. Sok minden belefelel, hol olyan szövegekről szól, melyek a szorosán vett műfaj kánonjában egyértelmű helyet foglalnak el (például Morus és Campanella klasszikus művei, vagy Huxley és Burgess XX. századi disztópiái), de olyan munkák „utópisztikus” vetületeiről is olvashatunk, melyeket nem egyértelműen soroltunk-sorolnánk az utópiákhoz (a Don Quijote, az Oblomov, Tolsztoj és Dosztojevszkij regényei, Mallarmé versei vagy a cigány mesék). Mindez véleményem szerint egyszerre tekinthető a kötet erényének és hibájának - megítélés kérdése.

Egy „szőrözős” olvasat kifogásolhatja, hogy a könyv tanulmányai sokszor mintha kissé „alibinek” használnák az utópia témáját, olykor igen széles értelemben vett utópia-fogalommal dolgoznak. Például nem minden szöveg tisztázza, hogy az utópiát milyen értelemben használja: mint irodalmi műfajt, mint kultúrtörténeti motívumot, esetleg Mannheim Károly nyomán mint tudati attitűdöt stb. Az utópia olyan rövid definíciói szerepelnek bizonyos tanulmányokban kiindulópontul, mint a „képzeletbeli, vágyott hely”, a „tökéletesség eszménye” vagy akár olyan, érzésem szerint már kissé semmitmondó analógiák is, mint a „légvár, délibáb”. Így aztán kapunk szorosabban vett műfaj történeti vizsgálatokat (ezek közül Pintér Károly és Farkas Ákos elemzéseit emelném ki, melyek a Szép új világ és a Gépnarancs kapcsán egyszerre és igen termékenyen működtetnek irodalomtörténeti-filológiai és műfajelméleti szempontokat), az utópia fogalmát tágabb esztétika- és irodalomtörténeti környezetben tárgyaló szövegeket (például Kroó Katalin vizsgálódását, mely az utópiát a szentimentális idill műfaji-eszmei kontextusa felől közelíti meg), valamint konkrét műveknek a tágabb értelemben vett „utópizmus” felőli szoros olvasatait (itt többek között Pálfi Ágnes, Boros Lili és Maár Judit tanulmányait érdemes megemlíteni).

Egy jóindulatúbb kritika azonban mindezt a könyv és a sorozat fő céljából is magyarázhatja. A tanulmányok - heterogenitásuk mellett (vagy éppen azért) - párbeszédbe léphetnek egymással, át- és újraértelmezhetik egymást, bemutathatják, mennyire szertágazó kérdéskörrel van szó, melyet igen sokfelől és sok művön keresztül meg lehet közelíteni. Akár olyan szövegek irányából is, melyek alig vagy egyáltalán nem tartoznak az utópia műfajába. E dialogikus szándék mindenképp üdvözlendő a sorozatban, s a szerkesztők olyannyira komolyan veszik, hogy a mostani könyv utolsó részét az előző három kötettel való dialógusra szánják. Itt ugyanis három olyan tanulmány olvasható, melyek a korábbi könyvek tematikájához kapcsolódnak - kiegészítik, kibővítik azok nézőpontját (mint Peeter Torop és William Mills Todd Dosztojevszkij-elemzése) vagy, mint Sándorfi Edina Goethe és az aranykor-mítosz kapcsolatát tárgyaló szövege, konkrétan reflektálnak az előző munkákra, továbbgondolnak korábbi téziseket. Így aztán a kötet a dialogikus tudományos eszményt igyekszik megvalósítani, egy olyan eszmét, mely sokszor utópiának látszik, de talán az utópia szó egyik jelentésének (vágyott hely) megfelel, ám a szó eredeti értelmével (nem létező hely) szerencsére vitatkozik.

